

Josef Schnitter jako otec moderního Plovdivu

Josef Schnitter as Father of Modern City of Plovdiv

Nikolay Brankov

Abstract:

The goal of this paper is to trace up the life and the work of the Czech architect Josef Schnitter (1852-1914) who was for a long time the main architect of the Bulgarian city of Plovdiv.

Bulgarian territories were a part of the Ottoman Empire for five centuries and their development including the development of the cities was not managed by any urban principles. After the Russian-Turkish war in 1877-1878, that brought the freedom to the Bulgarians, many towns needed to be reconstructed and planned according to the modern urban principles. In this difficult process the state didn't have many specialists and therefore a lot of them came to the country from abroad. Many architects came from the Czech country and became pioneers of Bulgarian city planning.

One of them was Josef Schnitter. He was a great architect, who adored neoclassical and neo-renaissance forms and principles in designing his buildings. At the same time he became the author of the first urban plan of the city of Plovdiv and one of the most important planners of the city development at the turn of 19th century in Bulgaria. The plan from 1896 is an excellent example where the architect used modern urban paradigms and, at the same time, a sensitive way to preserve a historical city core and buildings. The paper focuses on the characteristics of this famous plan and on the architectural pieces of work of Czech Josef Schnitter.

Keywords:

Josef Schnitter; czech architect; Bulgaria; Plovdiv; turn of 19th and 20th century; urban planning; city plan; neoclassicism; historical architecture

BRANKOV, Nikolay (2016). Josef Schnitter jako otec moderního Plovdivu. In: HOLUBEC, Pavel, ed. *Člověk, stavba a územní plánování 9*. ČVUT v Praze, Fakulta stavební pp. 60-79. ISBN 978-80-01-06002-5. ISSN 2336-7687.

Článek je licencován pod licencí Creative Commons BY-NC-ND 4.0 (Uveďte autora-Neužívejte komerčně-Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní). Licenční podmínky: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.cs>

1 Úvod

Tento příspěvek si klade za cíl vystopovat život a tvorbu českého architekta, inženýra a stavitele **Josefa Schnittera (1852-1914)**, dlouholetého hlavního architekta bulharského města Plovdiv, který se svou více než třicetiletou praxí významně zasloužil o jeho rozvoj. Město Plovdiv mělo podobný osud jako ostatní bulharská města, která se po dlouhá staletí, kdy byla součástí Osmanské říše, vyvíjela náhodně a bez uplatnění regulačních zásad. Josef Schnitter jako jeden z mnoha známých (a neznámých) Čechů, kteří v době po osvobození Bulharska (1878) přijížděli na pomoc bratrskému národu, tak přispěl k proměně města a jeho přechodu k akademické architektonické tvorbě a uplatnění evropských urbanistických tendencí. Byl nejen autorem desítek soukromých a veřejných staveb, dnes již nerozlučně spjatých se siluetou města a jeho architektonickým rázem, ale i autorem prvního regulačního plánu Plovdivu, který předurčil rozvoj města na několik dalších desetiletí.

Příspěvek je pokračováním autorovy snahy o průzkum a popularizaci života a tvorby českých architektů a inženýrů, kteří na konci 19. století budovali Bulharsko. Volně navazuje na příspěvek z loňského ročníku konference Člověk, stavba a územní plánování 8 (2014) *Život a dílo Libora Bayera, jednoho z českých průkopníků moderního urbanismu v Bulharsku*, ve kterém byla představena tvorba jiného českého rodáka.

2 Současný stav problematiky

I když je Josef Schnitter v současnosti v bulharském prostředí poměrně známý, jeho život dodnes zůstává systematicky neprozkoumán a panuje kolem něj stále mnoho nejasností. V dostupné literatuře se objevují jen fragmentárně zpracované životopisy, kde se často opakují již vžitá nepřesnosti a chybné údaje o jeho životě. V současnosti připravovaná monografie o Josefu Schnitterovi od plovdivského architekta **Mateje Mateeva**, který úzce spolupracoval se Schnitterovou rodinou v Bulharsku, prostudoval detailně rodinné archivy (dochované v Plovdivu a ve Velingradu) a pochozím průzkumem mapuje všechny dochované Schnitterovy stavby, snad zaplní bílá místa v poznání a po více než sto letech osvětlí v plném rozsahu tuto již legendární českou osobnost (prozatím alespoň v Bulharsku).

Základní poznatky o životě Josefa Schnittera přináší články *Neocenimoto delo na Josif Šniter* (Neocenitelná práce Josefa Schnittera) **Teodory Petkovové** (Petkova, 1990) nebo *Nasledstvoto na Josif Šniter* (Dědictví Josefa Schnittera) **Penky Kalinkovové** (Kalinkova, 2011). Životem a tvorbou Josefa Schnittera se po dlouhá léta významným způsobem zabývala rakouská historička **Marcella Stern** (1934-2010), která pátrala po archivních dokumentech a architektonických stopách především ve Vídni, ale i v Plovdivu. Osvětlnila např. otázku Schnitterova vzdělání nebo jeho autorství budovy generálního konzulátu Rakouska-Uherska v Plovdivu. Svoje poznatky shrnula v řadě publikací, mj. v příspěvku *Der Beitrag der österreichisch-ungarischen Monarchie zur Stadtentwicklung in Bulgarien von 1878 bis nach dem Ersten Weltkrieg* (Stern, 2004). O Josefu Schnitterovi v kontextu práce českých architektů a inženýrů v Bulharsku na konci 19. století pojednala ve svém příspěvku *Čechi - stroiteli na nova sledosvobodenska Balgarija* (Češi - stavitelé nového osvobozeného Bulharska) také architektka **Dobrina Želevová-Martinsová** (Želeva-Martins, 2009). Zajímavým dílem o Čechích působících v Plovdivu byla diplomová práce *Češi v Plovdivu* historika **Emila Minčeva** z univerzity v Pardubicích, ve které pojednal mj. i o Josefu Schnitterovi (Minčev, 2013). Práce se dočkala knižního vydání v Bulharsku (2014). V Česku se veřejnost mohla se Schnitterem zatím alespoň krátce seznámit prostřednictvím jednoho dílu dokumentárního cyklu *Šumné stopy* architekta **Davidu Vávry**, vysílaného v roce 2012 v České televizi (*Šumné stopy*. Bulharsko - Josef Václav Schnitter, 2012).

O přínosu Josefa Schnittera v oblasti urbanismu nebo o kontextu rozvoje bulharských měst na konci 19. století čerpáme informace ze starších publikací vydaných Bulharskou akademií věd, jako jsou např. *Planiraneto na naselenite mesta v Balgarija ot Osvobodzenieto*

do 9. septembra 1944. (Plánování sídel v Bulharsku od osvobození až do 9. září 1944) architekta **Ivana Avramova** (Avramov, 1957), *Selištata v Balgarija prez epochata na Vazraždaneto i ot Osvoboždenieto do 9 septemvri 1944 g.* (Sídla v Bulharsku v období obrození a od osvobození do 9. září 1944) profesora **Ljubena Toneva** z roku 1965 (Tonev, 1987), novější monografie *Balgarija - 1900: Evropejski vlijanija v balgarskoto gradoustrojstvo, architektura, parkove i gradini 1878-1918* (Bulharsko 1900: Evropské vlivy v bulharském urbanismu, architektuře, parcích a zahradách 1878-1918) architektů **Grigora Dojčinova, Christa Gančeva** a **Ivanny Stojanovové** (Dojčinov, Gančev et Stojanova, 2002), doposud nejplnější práce věnující se zahraničním architektům v Bulharsku, nebo významná monografie *Istorija na balgarskoto gradoustrojstvo prez 19-20 vek* (Dějiny bulharského urbanismu v 19. a 20. století) architektů **Dobrinu Želevové-Martínové** a **Julia Farkova** (Želeva-Martins et Farkov, 2009), která detailně zkoumá rozvoj bulharských měst včetně Plovdivu a práce architekta Josefa Schnittera.

Pokusme se v následujících řádcích, vycházejíce z výše uvedených a dalších aktuálních zdrojů, krátce naskicovat život Josefa Schnittera a přiblížit jeho tvorbu v co nejobjektivnějším světle. Vlastní autorův výzkum archivních zdrojů, který v současnosti probíhá v rámci tvorby disertační práce a jehož výsledky zatím nejsou zpracovány, v budoucnu zajisté doplní zde shrnuté poznatky.

3 Josef Schnitter (1852-1914)

Josef Schnitter (obr. 1) se narodil 16. října 1852 v Novém Bydžově v rodině **Václava a Anny Schnitterových** (Schnitter, 2011; Minčev, 2013). Rod Schnitterů pocházel původně z Lužice a byl charakteristický silnou tradicí v oblasti stavitelství (Minčev, 2013). Po několik generací (minimálně otec, dědeček a pradědeček) se totiž dědilo povolání stavitele (Petkova, 1990; Minčev, 2013). Rodové tradici zůstal věrný i Josef, který se stal patrně desátým stavitelem rodu Schnitterů (Schnitter, 2011). V Bulharsku byl znám jako Josef (Josif) Václav (Venceslav) Šniter - po vzoru bulharských a ruských jmen.

obr. 1 - Josef Schnitter (1852-1914) (Zdroj: M. Schnitter, Plovdiv)

Schnitterova rodina se někdy po roce 1866 odstěhovala do Mělníka a později do Prahy, kde Schnitterův otec údajně vyučoval stavitelství na pražské polytechnice (tuto informaci se zatím nepodařilo potvrdit, pozn. a.) (Želeva-Martins, 2009; Schnitter, 2011; Minčev, 2013 ad.). Josef Schnitter vystudoval základní školu v rodném městě, střední školu pak v Mělníku (Minčev, 2013). Jeho cesta následně vedla do Vídně, kde v letech 1871-1876 studoval na Vysoké vojensko-inženýrské škole (akademie) (Schnitter, 2011). Jeho vojenská specializace byla ženíjní (fortifikační) inženýr (Schnitter, 2011). Ve starších zdrojích se často uvádí, že Schnitter studoval ve Vídni polytechniku; jedná se patrně o jeden z badatelských omylů, protože se biografce Marcelle Stern nepodařilo tuto informaci potvrdit (Stern, 2004 ad.). Podle vzpomínek jednoho z jeho synů vypracoval Josef Schnitter jako diplomový projekt návrh kasáren na předměstí Vídně (Schnitter, 2011). Není však zcela jisté, zda školu skutečně dokončil. Podle některých zdrojů se mladý Schnitter měl účastnit činnosti různých spolků, požadujících osvobození českých zemí od nadvlády Habsburků, a byl pronásledován rakouskými úřady. Proto byl donucen emigrovat do Ruska (Minčev, 2013). Proti tomuto tvrzení se staví archivní dokumenty svědčící, že si v roce 1878 rakouská vláda objednala u Josefa Schnittera (pobýval již v Bulharsku) návrh budovy generálního konzulátu říše v Plovdivu (Stern, 2004; Schnitter, 2011). Jisté je, že v létě 1876 Josef Schnitter skutečně odjel do Moskvy, kde pracoval na svých prvních stavbách pod vedením architekta **P. I. Kalinina**, patrně ve státním technickém plánovacím oddělení (Schnitter, 2011; Minčev 2013). Dne 1. května 1877¹ Josef Schnitter přijal pravoslavné křesťanské vyznání v moskevském Kazaňském kostele. Schnitterovými kmotry se stali tajný rada **S. M. Suchotin** a hraběnka **M. F. Sologub**. (Schnitter, 2011; Znaete li če? Josif Šniter v Plovdiv, 2012) Brzy nato ve stejném roce se Josef Schnitter zapsal jako dobrovolník do inženýrských vojsk ruské armády a odjel na Balkán (Želeva-Martins, 2009; Schnitter, 2011; Minčev 2013; Brankov, 2014 ad.).

Během rusko-turecké války (1877-1878), která přinesla bulharskému národu svobodu, byl Schnitter kvůli svým znalostem fortifikací vysoce ceněn. Byl povolán při stavbě pontonových mostů při přechodu přes řeku Dunaj a zejména pak při budování fortifikačních zákopů a valů při obléhání města Pleven. Během tohoto pro válku rozhodujícího útoku byl raněn. Za projevenou odvahu ho **gen. Ed. I. Totleben** vyznamenal řádem a pamětní šavlí s děkovným nápisem. Následně se Schnitter účastnil zimního přechodu pohoří Stara planina a pokračoval s vojsky k Cařihradu. (Schnitter, 2011; Minčev, 2013; Brankov, 2014) V lednu 1878, ještě před koncem války, kdy pobýval v Tarnově-Sejmenu (dnes Simeonovgrad), byl odvolán a převelen do již svobodného Plovdivu. Ve městě zůstal i po podepsání Sanstefánské mírové smlouvy a po konci války (19. února 1878) (Petkova, 1990; Minčev, 2013). Od tohoto okamžiku až do konce svého života žil v Plovdivu. Zprvu pracoval jako civilní architekt na volné noze. Do roku 1878 je datován honosný *rodinný dům Iliji Denčeva* v nedalekém Sevlievě (archiv autora). Ještě v roce 1878 byl Josef Schnitter jmenován *oblastním (gubernským) inženýrem Plovdivu* při dočasné ruské správě (vládě) (Minčev, 2013). Společně s prvním bulharským vystudovaným inženýrem **Georgi Michajlovičem** pracoval na rekonstrukci shořelého mostu přes řeku Maricu (Dojčinov et al., 2002 ad). Později, když se dočasná ruská vláda stáhla z města, byl jmenován *městským inženýrem Plovdivu*. Tuto pozici pak s přestávkami zastával do konce života (Schnitter, 2011; Minčev, 2013; Brankov, 2014).

Již od počátku 80. let 19. století Josef Schnitter aktivně navrhoval a budoval první veřejné stavby po osvobození, které jsou dnes symboly městské architektury tohoto období v Plovdivu (Petkova, 1990; Kalinkova, 2009; Schnitter, 2011; Minčev, 2013; Brankov, 2014 ad.). Mezi ně patří např. *budova hlavního dívčího gymnázia* (1879-1881), *zvonice „V paměť osvoboditeljám“ kostela Uspenie Bogorodično*, věnovaná památce ruské osvobozené armády (1880-1881), *kostel Sv. Jiří* (1881-1883), *kostel Sv. Cyrila a Metoděje a Sv. Alexandra*

1 Toto datum a všechna následující data v příspěvku jsou uvedena podle juliánského kalendáře. V Bulharsku tento kalendář platil až do roku 1916, pozn. a.

Něvského (1882-1884) nebo *zvonice kostela Sv. Demetria*. Mimo to Schnitter projektoval řadu soukromých bytových staveb, např. *rodinný dům (palác) Dragana Mančova* (1881-1882, někdy datován do roku 1887), *rodinný dům Christo Gendova* (1882), *přestavba rodinného domu Valjo Stefova* (1882), *rodinný dům Joakima Grueva* (1883), *rodinný dům v ul. Beethovena č. 10* (1883-1884) nebo *rodinný dům Ivana Ličeva* (1885). V době před sjednocením Bulharska (1885) stihl architekt Schnitter postavit některé další budovy, jako jsou např. *městský dům Arménce Sarkize Kujumdžijana* (1885), *městský dům Kondodima* („dům s knihkupectvím“, 1885, obr. 2), *generální konzulát Rakouska-Uherska* (1885) nebo *budova poštovní a telegrafní služby* (1885).

obr. 2 - Městský dům Kondodima na náměstí Džumajata v Plovdivu (1885), dobová pohlednice (Zdroj: www.retrobulgaria.com)

V 80. letech 19. století Schnitter pracoval i pro některá další města (Petkova, 1990; Kalinkova, 2009; Schnitter, 2011; ad.). V roce 1882 bylo podle jeho návrhu postaveno gymnázium v Sopotu, které však v roce 1916 vyhořelo. V letech 1882-1883 vypracoval návrh kostela *Uspenie Bogorodično v Bataku* a vedl první stavební práce (dokončeno až v roce 1912 podle nového projektu, patrně od jiného autora). V roce 1883 Schnitter rekonstruoval *monastýr Sv. Petra a Pavla v Bjale Čerkvě*, který byl zničen během války.

Patrně ještě na počátku 80. let 19. století začal Josef Schnitter pracovat na geodetickém vyměřování města a na vytvoření *katastrálního snímku* (první podobný plán města vypracoval ruský vojenský inženýr Ilinskij v roce 1878) (Znaete li če? Josif Šniter v Plovdiv, 2012; Minčev, 2013). Asi v letech 1879-1880 do Plovdivu přicestoval i Schnitterův bratr *Antonín* (nezn.-1885) a vypomáhal Josefu Schnitterovi při práci v terénu (Želeva-Martins, 2009; Minčev, 2013 ad.). Práce byla pravděpodobně na nějaký čas pozastavena.

Během sjednocení Bulharského knížectví a Východní Rumelie (1885) byl Josef Schnitter mobilizován a povolán jako vojenský inženýr do města Tarnovo-Sejmen (dnes Simeonovgrad), kde vedl stavbu opevněných bodů na bulharsko-osmanské hranici (Minčev, 2013; Brankov, 2014). Když na podzim roku 1885 vypukla srbsko-bulharská válka, Schnitter byl povolán na frontu, kde řídil stavbu vojenských opevnění u obce Slivnica. Onemocněl zde břišním tyfem (Minčev, 2013; Brankov, 2014).

Po uzdravení a návratu do Plovdivu Josef Schnitter pokračoval ve své práci a v letech 1885-1886 dostavěl *sídlo prefektury*, které se po sjednocení Bulharska stalo sídlem městského

a krajského úřadu (Kalinkova, 2009; Minčev, 2013 ad.). Dle dochovaných dokumentů byl Schnitter dne 28. července 1886 jmenován *městským architektem, inženýrem a geometrem Plovdivu* (Minčev, 2013). Tuto skutečnost lze chápat dvojím způsobem. Buď Schnitter po nějaký čas nepracoval jako městský inženýr, což je dost pravděpodobné díky velkému počtu soukromých zakázek, anebo patrně během sjednocení a srbsko-bulharské války funkci městského inženýra dočasně zastával někdo jiný. V roce 1886 bulharský panovník kníže Alexandr I. Batenberský abdikoval a zároveň nastoupila do funkce vláda Stefana Stambolova (Minčev, 2013). Tyto výrazné politické změny vedly k propuštění Josefa Schnittera ze služby (ostatně během svých 36 let strávených v Plovdivu Schnitter byl převážně z politických důvodů propuštěn celkem 18krát!). V tomto období se věnoval soukromé praxi. Z této doby pochází např. *rodinný dům bratrů Sveštarovových* (1888) (Kalinkova, 2009; Minčev, 2013).

V roce 1888 plovdivský starosta **Christo Djukmedžiev** Schnittera opět jmenoval městským inženýrem a zadal mu vypracování *regulačního plánu města* (Želeva-Martins, 2009; Minčev, 2013; Brankov, 2014). Pro účely plánování Schnitter postavil v městské zahradě speciální dřevěný pavilon s osmiúhelným půdorysem se stranami dlouhými 4,90 m a průměrem 8,50 m, na jehož podlaze byl plán umístěn (Minčev, 2013; Brankov, 2014). Plán představoval celistvý karton s rozměry 6,00 m x 7,00 m, dohromady 42,00 m², podlepený dvojitým plátnem a svrchu s papírovým listem o tloušťce 1,5 mm (Petkova, 1990; Minčev, 2013; Brankov, 2014). Karton byl pevně ukotven k podlaze pavilonu. Samotnému výkresu byla věnována zvláštní péče, aby se co nejlépe zachoval v dobrém stavu. Když se na něm nepracovalo, byl vždy pokryt čistou látkou a svrchu ještě pevným gumovaným plátnem. Schnitter se po plánu pohyboval v bílých bavlněných ponožkách, vždy v čistém oblečení (Petkova, 1990; Minčev, 2013; Brankov, 2014 ad.). Kvůli teplotním změnám byla teplota v místnosti udržována na konstantní hodnotě: v zimě se topilo kamny, v létě naopak byl důkladně zaléván široký pás zeleně kolem pavilonu (Petkova, 1990). Než však přistoupil k regulaci, musel Schnitter dokončit *katastrální snímek* celého stávajícího města (obr. 3). Bylo nutno vytvořit speciální triangulační síť (Petkova, 1990; Minčev, 2013; Brankov, 2014). Byla vytvořena ze 73 bodů, z nichž 14 bylo hlavních, ostatní byly druhořadé. Pro fixaci jednotlivých triangulačních bodů v zemi sloužily litinové vodovodní trubky s průměrem 10-12 cm (některé jsou dochovány dodnes) (Petkova, 1990). Je zajímavé, že celá práce na vyměřování byla prováděna v noci, kdy Schnitterovi pomocníci vyměřovali ulice za světla pochodní a svítilen (Minčev, 2013; Brankov, 2014). Údajně kvůli tomu, aby při práci nepřekáželi zvědaví občané. Pravda o práci prováděné v noci však byla jiná. Ještě v průběhu práce se proti plánování města, což se pojilo s jistým budoucím vyvlastňováním pozemků, postavila celá řada nespokojených občanů. Ti kvůli svým majetkovým zájmům viděli ve Schnitterovi osobního nepřítele (dochovaly se jejich kritické dopisy proti němu) (Petkova, 1990; archiv autora). Během dne Schnitter nanášel vyměření provedená v noci. Pracoval neúnavně v těžkých podmínkách - ve svém volném čase mimo úřední dobu, před službou nebo po jejím skončení, průměrně 5 hodin denně (Petkova, 1990). Vypracování snímku bylo zdoluhavé, a když kolem let 1889-1890 byl snímek města dokončen, Schnitter neodkladně začal práci na regulačním plánu. Ten byl hotov patrně ještě v roce 1891 (nebo 1892) (Želeva-Martins, 2009; Petkova, 1990; Minčev, 2013; Brankov, 2014 ad.). Regulační plán byl zpracován v měřítku 1:500. Výsledný plán zachycoval stávající stav města (katastrální snímek) a přes něj byl proveden návrh nové regulace ulic a jednotlivých parcel. Po dokončení plánu Schnitter narazil na velký odpor a kritiku vedení města a po velkých debatách byla šířka některých ulic pozměněna na dnešní stav (Kalinkova, 2009; Minčev, 2013 ad.). Změny v plánu byly zakresleny bulharským vládním architektem **Georgi Nenovem** v roce 1892. Plán byl oficiálně schválen panovníkem knížetem **Ferdinandem I.** v roce 1896 (Petkova, 1990; Dojčinov, 2002 ad.).

obr. 3 - Plovdiv (1892), pohled na staré město (akropoli) od čtvrti Karšijaka, dobová fotografie (Zdroj: archives.bg)

V letech 1889-1891 vedl Josef Schnitter i výstavbu plovdivského vodovodu (Minčev, 2013; Brankov, 2014 ad.). V roce 1892 se v Plovdivu konala *první bulharská zemědělsko-průmyslová výstava*. Přípravy začaly již o rok dříve: bylo vybudováno nové pouliční osvětlení a některé nové ulice (Petkova, 1990). Pro potřeby výstavního areálu byl zrušen starý turecký hřbitov a na jeho místě byla podle plánu švýcarského architekta **Heinricha Mayera**, bulharského inženýra **Ivana Nestorova** a švýcarského stavitele parků **Luciena Chevalase** vybudována zahrada o rozloze 70 000 m² s umělým jezerem, ve které byly postaveny výstavní pavilony (byl to první komplexně řešený urbanistický areál v Bulharsku) (Petkova, 1990). Na přípravě výstavy se podílel i Josef Schnitter. V roce 1891 byl vyslán do Prahy, kde navštívil jubilejní zemskou výstavu, a později se stal autorem jednoho z pavilonů (města Stanimaky, dnes Asenovgradu) (Petkova, 1990; Minčev, 2013).

obr. 4 - Rodinný dům Ivana Andonova, 1891-1892, dobová fotografie (Zdroj: podtepeto.bg)

V těchto letech Schnitter projektoval a stavěl další významné stavby. Vynikají např. *rodinný dům Ivana Gerdzikova* (1890, tento překrásný dům s kolonádou byl zbořen a na jeho místě vznikl nynější Justiční palác), *rodinný dům Ivana Andonova* (1891-1892, obr. 4), *rekonstrukce a dostavba první budovy plovdivské radnice* po osvobození (1892, dnes sídlo přírodovědeckého muzea), *budova krajského úřadu v Plovdivu* (1893) a další (Kalinkova, 2009; Minčev, 2013; Brankov, 2014).

Na počátku 90. let 19. století Josef Schnitter projektoval několik staveb pro město Stanimaka (dnes Asenovgrad), jako např. *chlapecké gymnázium* (1891), zmíněný *pavilon města* na první zemědělsko-průmyslové výstavě v Plovdivu (1891-1892) (Schnitter, 2011;

Minčev, 2013) nebo patrně i *zvonici kostela Sv. Atanasia* (která nese typické znaky schnitterovské stylistiky, pozn. autora).

Dne 7. ledna 1893 se Josef Schnitter oženil s Bavorkou šlechtického původu **Elisabetou Marií Frederikou Baumann**, s níž měl čtyři děti (Želava-Martins, 2009; Schnitter, 2011; Minčev, 2013 ad.). Za svědka jim šel rodinný přítel, Slovinec **Anton Bezenšek** (1854-1915). V létě 1895 byl Schnitter členem speciální komise jmenované ministrem veřejných budov (v níž zastupoval krajského inženýra *Karla Mačase*, též českého rodáka). Komise měla vybrat místo pro vybudování paláce pro knížete Ferdinanda I. v Plovdivu (nebyl však nikdy realizován) (Jovkov, 1983). V roce 1896 Schnitter společně s přítelem Antonem Bezenšekem a dalšími svými krajany, mezi nimiž byl archeolog **Hermenegild Škorpil** (1958-1923), matematik a pedagog **Vladislav Šak** (1860-1941) nebo chemik a pedagog **Ludvík Lukáš** (1859-1902), inicioval založení *plovdivského pěveckého spolku* (Minčev, 2013).

V letech 1896-1897 Schnitter projektoval a vedl stavbu *bytového domu s obchodem firmy Orozdi Bak* na hlavní ulici města (ul. Alexandra I.). Zajímavostí je, že tato stavba byla v Bulharsku jedna z prvních, kde byly použity betonové konstrukce s většími rozpony. Schnitter byl údajně prvním odborníkem v Bulharsku, který tento typ konstrukce uplatnil v praxi (Kalinkova, 2009; Minčev, 2013; Brankov, 2014 ad.). Obdobná budova s malými rozdíly a v nárožním provedení vznikla v sousední ulici (St. Dospevského, ze zadní strany Orozdi Baku) pro *Sarkize Kujumdžijana* (1900-1901) (Kalinkova, 2009). V tomto období Schnitter navrhl i *nárožní podlažní budovu* pro dalšího Armence *Parseka Sjuzmejana* (známa též jako *Paruš Pazar*) v černomořské Varně (kolem roku 1905) (Dojčinov, 2002; Kalinkova, 2009 ad.).

Na přelomu 19. a 20. století vznikaly v Plovdivu další Schnitterovy budovy, jako např. *hotel Metropol* (1901, ve spolupráci s bulharským architektem *Valko Valkovičem*, výzdoba od architekta *Emanuela Luptose*), *zvonice kostela Sv. Jiří* (1903), *rodinný dům dr. K. Jovanoviče* (1904-1906), *rodinný dům Konstantina Najdenoviče* (1905-1906), *hotel Rodopy* (1909), *bytový dům s obchodem Jordana Gavrilova* (1909, dnes budova technického oddělení městského úřadu), *budova ženského spolku Majčina gríža*, *rodinný dům Marinova* nebo *dostavba a zvonice kostela Sv. Petky* (1909-1910) (Petkova, 1990; Dojčinov, 2002; Kalinkova, 2009; Schnitter, 2011; Minčev, 2013; Brankov, 2014 ad.).

V roce 1905 přijal Schnitter bulharské občanství (Minčev, 2013 ad.) V roce 1911 se účastnil soutěže na *rekonstrukci starobylého zájezdního hostince Kuršum Chan* v Plovdivu (archiv autora). Během balkánských válek (1912-1913) Schnitter opět spolupracoval s inženýrskými vojsky (Minčev, 2013).

Pro potřeby rychle se rozrůstajícího města, pro které již stávající vodovod nevyhovoval, navrhl Schnitter v roce 1911 plán vodovodu nového. Pro potrubí předepsal trubky s únosností 24 atmosfér, které pak byly objednány u belgické společnosti. Ta však dodala trubky s únosností pouze 18 atmosfér, čímž byl osud vodovodu zpečetěn. V lednu 1914 se při tání sněhu rozlila řeka Tarmašská a přívalová vlna poškodila vodovodní systém na několika místech ve městě (patrně na sedmi). Oprav systému se ujal sám Schnitter, aby město nezůstalo bez vody, a dlouhé hodiny pracoval v nepříznivých podmínkách. Následkem toho dostal těžký zápal plic a po několikaměsíční nemoci zemřel 26. dubna 1914 (Petkova, 1990; Dojčinov, 2002; Kalinkova, 2009; Schnitter, 2011; Minčev, 2013; Brankov, 2014 ad.).

Pohřeb Josefa Schnittera se konal 9. května 1914 a byl zařízen na náklady města. Schnitter byl pochován v hrobě svého bratra Antonína, který v Plovdivu zemřel už v roce 1885 (Schnitter, 2011; Minčev, 2013 ad.). Je známo, že i přes obrovské zásluhy architekta o rozvoj města byla Schnitterova rodina ponechána bez jakékoliv finanční podpory (Schnitterova manželka dlouho bojovala o to, aby dostávala alespoň minimální penzi na výchovu jejich čtyř dětí). S podporou rodinného přítele Antona Bezenška, který byl kmotrem Schnitterova syna Ivana, se Schnitterova manželka Elizabeta Marie Frederika spolu se syny

Josefem (Josifem), Hansem (Ivanem) a Antonem a dcerou *Elizou* odstěhovala do hlavního města Sofie. Nejstarší syn Josif (1893-1973) se stal advokátem, později byl úspěšným starostou města Velingradu, mladší Ivan (1895-1979) se podobně jako otec stal stavebním inženýrem a navázal na rodinnou tradici stavitelů Schnitterů. Nejmladší Anton (1906-1926) zemřel na tuberkulózu a dcera Eliza (1896-1977) se stala učitelkou hudby (Schnitter, 2011; Minčev, 2013). Všichni Schnitterovi potomci zůstali navždy v Bulharsku.

Josef Schnitter byl velmi aktivním občanem a vždy pomáhal Bulharsku v těžkých chvílích (během osvobození, sjednocení, za srbsko-bulharské války i balkánských válek). Svou nekompromisní poctivostí, neústupnou povahou a zásadovostí často čelil kritikám a útokům chamtivé a sobecké bulharské buržoazie. Jak již zaznělo, historická svědectví mluví o tom, že za svých 36 let působení v Plovdivu Josef Schnitter byl celkem 18krát propuštěn z funkce městského inženýra. Architekt vždy hájil zájmy města samého, nikoliv zájmy jednotlivých městských vedení nebo jednotlivců. Díky přísné stavební kontrole přežily Schnitterovy stavby velké zemětřesení v roce 1928, které napáchalo ve městě obrovské škody (až 75 % městského fondu bylo poškozeno). Schnitter nikdy nevyužil svého postavení pro seberealizaci a podle dochovaných zdrojů byl znám jako velký dobrodinec (údajně větší část svých honorářů daroval chudým). Velký díl práce na vypracování regulačního plánu města vykonal zadarmo. Též městu Bataku a jeho obyvatelům, kteří přežili masakr během dubnového povstání v roce 1876, věnoval projekt a vedl stavbu nového kostela bez požadavku na zaplacení. Za celý svůj život neměl Schnitter vlastní dům, žil v podnájmu a často své byty střídal (Petkova, 1990; Kalinkova, 2009; Schnitter, 2011; Minčev, 2013; Brankov, 2014 ad.).

4 Stavby Josefa Schnittera

Schnitter se stal autorem nejznámějších staveb v Plovdivu po osvobození Bulharska. Většina jeho rodinných domů (nebo vil) byla typologicky inspirována tradičním bulharským obrozeneckým domem: dvoupodlažním domem s vnitřním symetrickým (halovým) uspořádáním. Z hlediska estetického však byl pojednán po vzoru západoevropských a ruských stylových tendencí v duchu klasicismu nebo neorenesance. Jako významné dochované ukázky se v tomto ohledu jeví klasicistní *dům Iliji Denčeva* (1878, v Sevlievě) s centrálním rizalitem s balkonem a trojdílnými okny se serliánou, neorenesančně laděné domy *Dragana Mančova* s bohatě zdobeným druhým podlažím opět s trojdílnými okny se serliánou (1881-1882), *Joakima Grueva* (1883) se vstupním portikem a centrálním rizalitem pojednaném arkádou nebo *Ivana Andonova* (1890), podobný Denčevovu domu, ale s menšími rozměry. Významným domem se dvěma bočními rizality a lodžii s kolonádou uprostřed byl *rodinný dům Ivana Geržikova* (1890), který se nedochoval (Petkova, 1990; Brankov, 2014).

Vnější architektura Schnitterových chrámů a zvonice je odvozena od známých vzorů západního a zejména ruského sakrálního stavitelství (zde je např. patrný silný inspirační vliv Kazaňského kostela v Moskvě v jeho původní podobě) (Petkova, 1990). Mezi nejvýznamnější Schnitterovy kostely patří *kostel Sv. Jiří* (1881-1883) nebo *kostel Sv. Cyrila a Metoděje a Sv. Alexandra Něvského* (1882-1884, obr. 5). Chrámy jsou doplněny monumentálními vstupními portiky řešenými jako fasády římských chrámů v duchu pozdního klasicismu. Detailnější pohled však ukazuje dobrou Schnitterovu znalost typologie bulharských pravoslavných kostelů. Všechny sloupy a části zdí mezi pilastry těchto kostelů jsou provedeny ze dřeva, jsou pokryty latěmi, mřížovinou a omítnuty (Petkova, 1990). *Zvonice „V pamjať osvoboditěľjam“ kostela Uspenie Bogorodično* (1880-1881) je výrazně inspirována ruskými vzory a je přilepena k lodi starého obrozeneckého kostela. Má vyvážené proporce a spolu s objemem starého kostela vytváří harmonický celek. Zvonice je třípodlažní věž stojící na čtyřech masivních pilířích a je ukončena kupolí (Petkova, 1990). Podobné schéma a architektonickou formu Schnitter uplatnil u *zvonice kostela Sv. Petky* (1909-1910) (Petkova, 1990). Ve

zjednodušeném schématu je i *zvonice kostela Sv. Jiří* (1903, postavená o 20 let později než kostel). Patrně Schnitterovým projektem byla i zvonice kostela Sv. Atanasia v Asenovgradu, podobná těm plovdivským. Josef Schnitter byl autorem projektu nového kostela v Bataku z roku 1882-1883 (Petkova, 1990 ad.), realizace projektu ale byla pozastavena a kostel byl vystavěn až v roce 1912 podle nového projektu ve slohu inspirovaném středověkou bulharskou architekturou. Není však známo, zda nový návrh byl Schnitterův. Zejména první Schnitterovy stavby s výraznou stylistikou, atypickou pro bulharské stavební prostředí, nebývaly přijaty vždy hladce. Jeho sakrální stavby se však staly významným inspiračním zdrojem pro bulharské stavitele.

obr. 5 - Kostel Sv. Cyrila a Metoděje a Sv. Alexandra (1882-1884), dobová fotografie
(Zdroj: Elektronen vestnik Sijanie - novosianie.com, Plovdiv)

Hlavní dívčí gymnázium v Plovdivu (1879-1881, nyní Městská umělecká galerie) je považováno za jedno z vrcholných Schnitterových děl. Navrhl je v pouhých 27 letech (Petkova, 1990). Budova byla postavena v duchu pozdního klasicismu s neorenesančními prvky, se stroze symetrickými fasádami a výrazným centrálním rizalitem, dekorovaným sloupy, polosloupy a pilastry. Známé jsou ještě dvě školy, které Schnitter navrhl, a to stroze pojaté *chlapecké gymnázium v Asenovgradu* (1891, budova je využívána jako škola dodnes) a *gymnázium v Sopotu* (1882), které se nedochovalo.

Na hlavní ulici v Plovdivu (dnes Alexandra I.) se dodnes nachází další významné Schnitterovy objekty. Mezi ně patří nárožní *městský dům Sakrize Kujumdžijana* v neorenesančním pojetí (1885) a s ním sousedící *podlažní dům s obchodem Orozdi Bak v přízemí* (1896-1897, nyní sídlo banky) a obdobný (avšak méně plasticky pojednaný) *nárožní dům* postavený opět pro Sarkize Kujumdžijana (1900-1901, v boční uličce), oba v neoklasicistním duchu (Petkova, 1990; Kalinkova, 2009). Oba domy mají v přízemí výrazně pojednaný vstup s velkými výlohami. Nad nimi přes dvě podlaží probíhá 6 kanelovaných korintských sloupů. Nižší ukončující podlaží je pojednáno řadou oken se sloupy a pilastry

mezi nimi a fasáda je ukončena bohatě zdobenou římsou a balustrádou (Petkova, 1990). Další významnou stavbou na hlavní ulici je *hotel Metropol* (1901, bývalá pošta, nyní obchod) v neobarokním duchu s balkonem, probíhajícím přes celou fasádu a neseným silně profilovanými konzolami (Petkova, 1990).

V ulici Rajko Daskalova č. 45 se nachází *podlažní dům Jordana Gavrilova* (1909, dnes technický odbor městského úřadu), jehož fasáda je již laděna secesně. Budova je skromnější, ale je řešena funkčně (Petkova, 1990; Kalinkova, 2009). I když většina Schnitterových budov byla navržena zejména v neoklasicistním nebo neorenesančním slohu, který postupně proměnil architektonický ráz Plovdivu, v pozdějších letech architekt přecházel k tendencím stylového hledání z konce 19. a počátku 20. století.

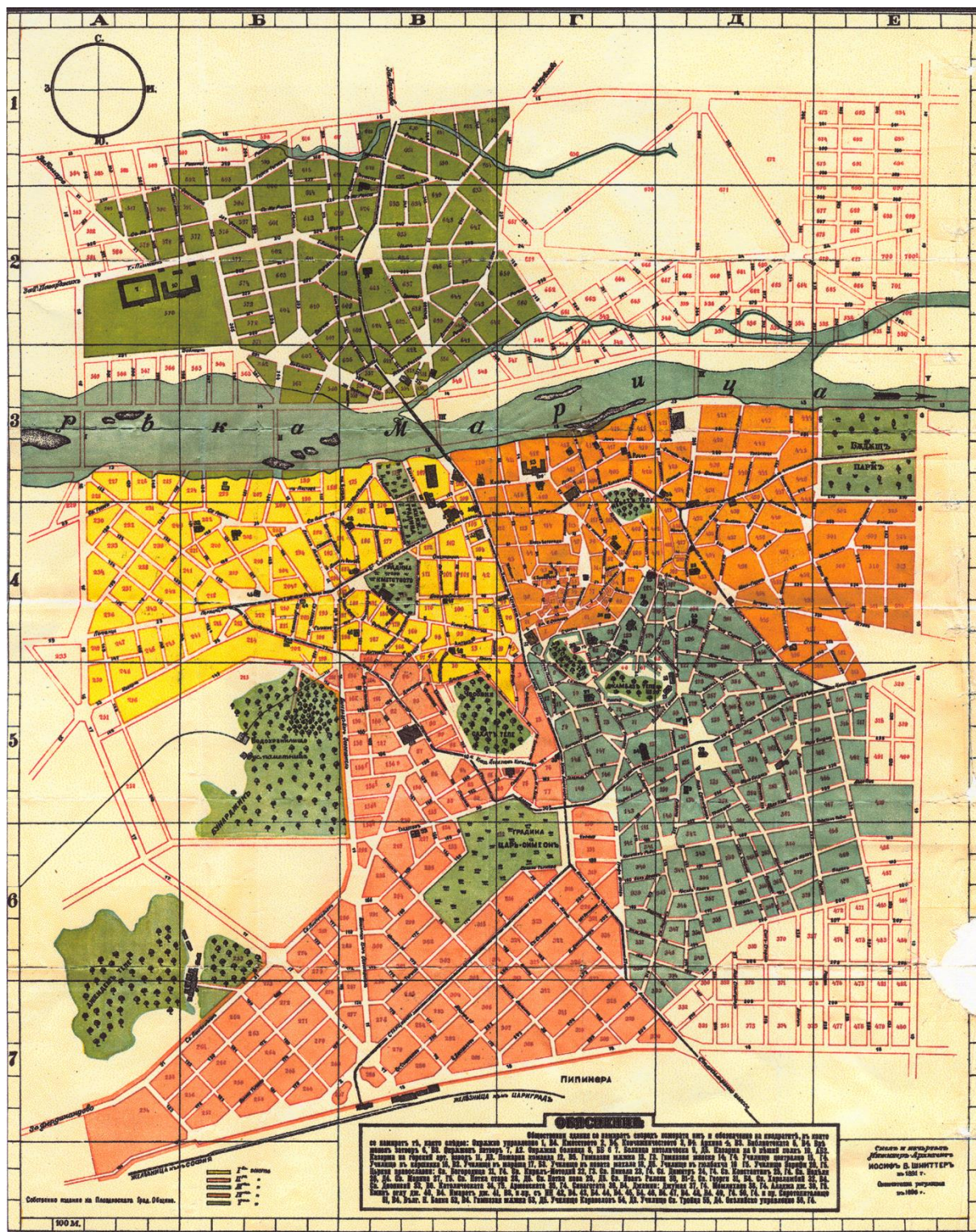
Počet Schnitterových staveb je pravděpodobně daleko větší, mnohé zatím zůstaly nepopsány nebo dnes již neexistují.

5 Schnitterův regulační plán Plovdivu (1891)

Regulační plán města Plovdivu (obr. 6) se stal nejrozsáhlejším Schnitterovým počinem. Než byl plán schválen, město se utvářelo - jako většina bulharských měst - zcela náhodně a chaoticky. V době po osvobození byl Plovdiv velkým, prosperujícím městem a do roku 1885 byl hlavním městem autonomní oblasti Východní Rumelie, která se pak sjednotila s Bulharským knížectvím (Avramov 1957; Tonev, 1987). Město bylo charakteristické strukturou křivolakých, úzkých ulic a množstvím typických slepých uliček (tzv. tupiků). Město, jehož vznik sahá hluboko do minulosti (první osady zde vznikaly před 8000 lety), si však dochovalo jisté kompoziční prvky, které se pak propsaly do Schnitterova plánu (Želeva-Martins, Farkov, 2009).

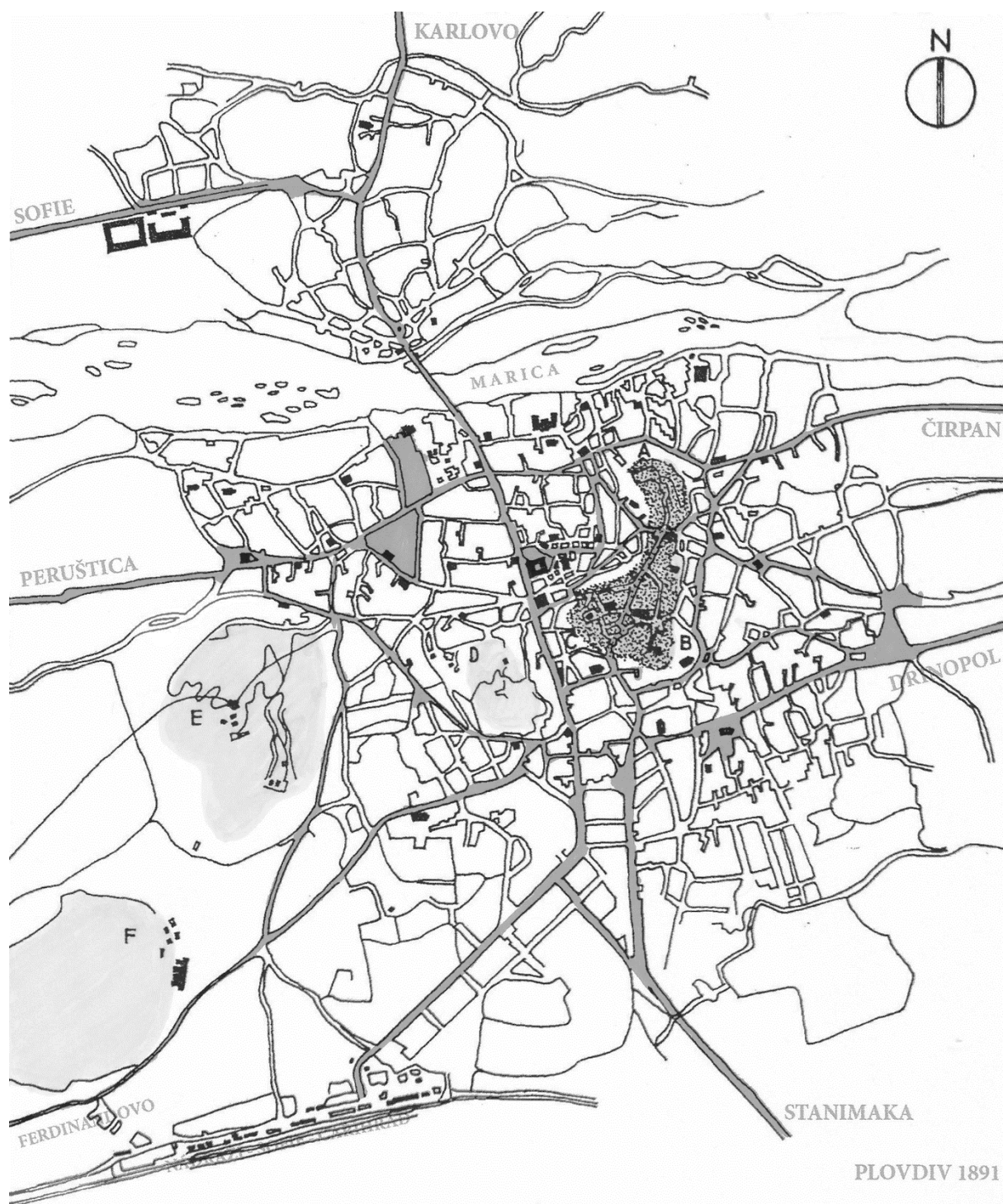
5.1 Charakteristika města Plovdiv

Přírodními městotvornými prvky Plovdivu byly řeka Hebros (Marica) a sedm pahorků (tepety). Plovdiv byl strategickým městem už v době Filipa Makedonského (jako hlavní město Filipopolis) a římské říše (jako centrum provincie Trácie Trimontium). Při jeho vytváření hrála důležitou roli starobylá *akropole*, umístěná na třech pahorcích, později *pravidelné římské město* s uliční sítí, orientované podle světových stran. Ačkoliv stopy starověku ve městě již dávno zmizely hluboko pod povrchem, zůstaly zde základní prvky organizace města: *hlavní tahy, uliční síť, centrální a posvátné prostory, silueta*. Po roce 1396, kdy se město stalo součástí osmanské říše, se jeho struktura dále rozvíjela. Vznikaly nové důležité budovy, které určovaly nové městské prostory a měnily siluetu města (mešity, zájezdni hostince). Městem Filibe vedla důležitá cesta k Drinopolu a Cařihradu, která určovala jeho významnou roli. Tato cesta je patrná v uliční síti dodnes: procházela na severu (směrem od Bělehradu a Sofie) po levém břehu řeky, po mostě přes řeku Maricu po velké hlavní ulici Uzun čaršija (čaršija - tržní ulice, dnes ul. Alexandra I.) s náměstím před Velkou mešitou (mešitou Džumaja). Významným prvkem byla řeka Marica, která hrála roli kompoziční osy: město se v této době rozvíjelo koncentricky kolem zmíněné akropole, ale postupně se začalo rozvíjet i na sever od řeky (čtvrť Karšijaka). Jasná byla tedy osa od náměstí v severní části Karšijaka procházející po mostě a vedoucí k hlavnímu náměstí před Velkou mešitou. Čtvrti města se v době osmanské říše vyvíjely na etnické bázi - turecké, arménské, bulharské, pavlikiánské. Později cesta z Bělehradu a Sofie směrem na Drinopol a Cařihrad vedla pouze po pravém břehu řeky (s několika variantami ve městě) a formovala se cesta od města Karlovo ve směru sever - jih, která procházela čtvrtí Karšijaka, po mostě, hlavní ulicí a jižně pak pokračovala směrem na město Stanimaka (dnes Asenovgrad). Důležitým faktorem pro rozvoj města ve 2. polovině 19. století byla železniční trať se stanicí (zprovozněna v roce 1873), která se nacházela na jih mimo město, čímž byl iniciován mírný rozvoj města v jižní části (Želeva-Martins, Farkov, 2009).

obr. 6 - Schnitterův regulační plán Plovdivu z roku 1906 (Zdroj: M. Schnitter, Plovdiv)

Takto rozvinutá struktura se stala předmětem katastrálního snímku ruského inženýra *Ilinského* (1878) a později snímku Josefa Schnittera (dokončeného kolem let 1890-1891, obr. 7). V 90. letech 19. století se ještě formovala další významná osa, směřující od hlavní ulice na nádraží. Důležitost železniční stanice vedla ke vzniku druhé ulice rovnoběžné s hlavní (dnes Ruská třída), která spojovala nádraží se silnicí směrem na město Peruštica. Po osvobození mělo město dvě centra: jedno poblíž mostu přes Maricu, kde se nacházely vládní budovy (dochované z dob Turecka), a druhé na náměstí u Velké mešity (nám. Džumajata).

obr. 7 - Město Plovdiv podle Schnitterova katastrálního snímku (1891) s vyznačením historických tras, prostorů, akropole a dalších pahorků (Zdroj: Želeva-Martins et Farkov, 2009; upraveno autorem: vyznačení historických tras a pahorků, české popisky)

Ještě v roce 1878 inženýr Ilinskij upravil Městskou zahradu do geometrické podoby, čímž vznikl další kompoziční prvek. V roce 1880 byla založena i Knížecí zahrada švýcarským stavitelem parků zahradníkem *Lucienem Chevalasem*. Zhruba do roku 1890, kdy Schnitter začal pracovat na plánu, se jako další významný kompoziční prvek formovala cesta z Peruštic (v západní části), která se ve středu města u Městské zahrady rozdělovala, směřovala na zmíněná dvě centra a pokračovala starou cestou směrem na Cařihrad (nyní směrem na město Čirpan). Městské centrum se tak formovalo na východ od akropole (na které

se nachází staré město), řekou ze severu, pahorkem Sachat tepe se starobyloou hodinovou věží na jihu a pahorkem Bunardžika ze západu. Na sever od řeky (ve čtvrti Karšijaka) se vějířovitě rozvíjelo několik směrů: uprostřed hlavní ulice směrem na Karlovo a kolmo na ni silnice ze Sofie a Pazardžiku. V roce 1892 se ve městě konala již zmíněná první bulharská zemědělsko-průmyslová výstava, která byla uskutečněna jižně od náměstí Džumajata u pahorku Bunardžika. Areál výstavy se později stal oblíbenou zahradou (Želeva-Martins, Farkov, 2009).

5.2 Charakteristiky Schnitterova regulačního plánu Plovdivu

Ve svém plánu Schnitter vepsal město do svérázného čtverce, ohraničeného širokými třídami (bulváry), pojmenovanými podle čtyř světových stran: Jižní třída před nádražím, Severní třída podél řeky Ribnici, Východní třída a Západní třída (tyto názvy ulice nesly dlouhé roky, dnes však mají jiné názvy). Mimo tyto hranice bylo naplánováno 14 předměstí, čímž město dostalo možnost budoucího rozvoje hospodářského a kulturního střediska s až 200 000 obyvateli. V době plánování však mělo obyvatel pouze 36 000 a rozprostíralo se na ploše 330 ha. Schnitter pracoval velmi citlivě s původními danostmi a komunikacemi města (Petkova, 1990; Želeva-Martins, 2009; Želeva-Martins, Farkov, 2009).

Základní charakteristiky Schnitterova plánu odpovídají jeho představám o stávající a budoucí struktuře města, jeho komunikacích a ozelenění (obr. 8) (Petkova, 1990):

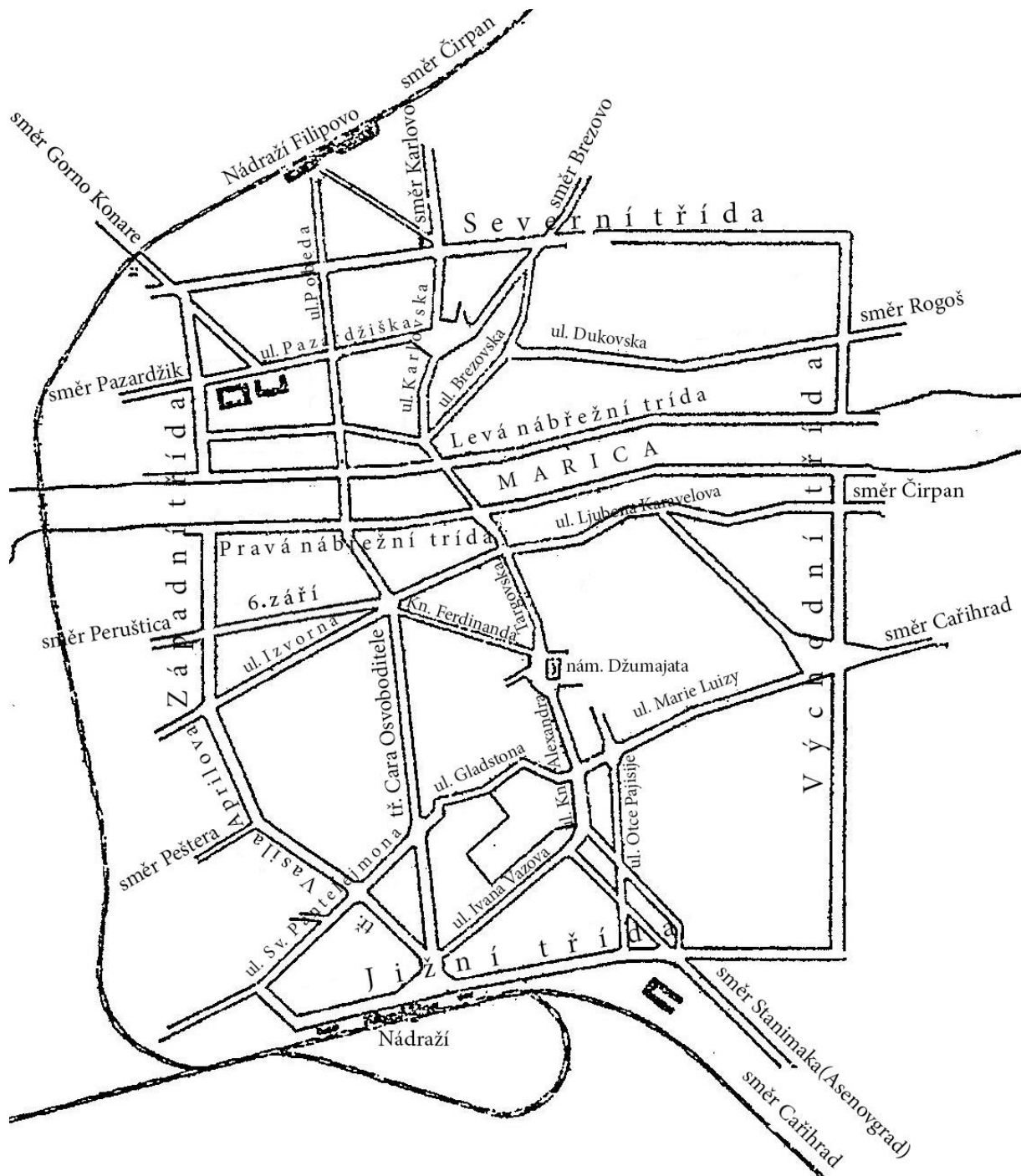
1. **Čtyři ohraničující tangenty** - velké třídy (bulváry) s délkou kolem 3 km a šířkou 24 m (což byla na bulharské poměry značná šířka), orientované podle světových stran. Západní a Východní třída protínají kolmo řeku Maricu a propojují oba břehy mosty (mosty vznikly mnohem později). Je tu čitelný odkaz římského města propojený se zkušenostmi z Vídně nebo Moskvy. Severní a Jižní třída byly předurčeny silnicemi Pazardžik - Rogoš, Peruštica - Čirpan a Sofie - Cařihrad.
2. **Promyšlená síť hlavních ulic a náměstí**, propojených do velmi přehledného systému a jejich správné začlenění do města (ve vztahu k jeho měřítku):
 - *Ulice Stacionna* (Staniční, nyní ul. Ivana Vazova) je považována za nejkrásnější ulici Plovdivu, je široká 24 m, dlouhá 900 m a vede od nádraží (původně na kraji města) přes hlavní ulici Alexandra I. do centra.
 - *Třída Cara Osvoboditele* (dnes Ruská třída) se šířkou 30 m a délkou 12 000 m prochází městem a spojuje oba břehy Marici mostem (vybudován později) a vede až k nádraží Filipovo (vybudováno též později). Je považována za krásný moderní bulvár, který byl vyprojektován na rozkopaných starých tureckých hřbitovech, močálech a zbytcích výroben střešních tašek.
 - *Ulice Alexandra I.* je původní historickou páteří města, napojuje se na ul. Stacionna na jih a na sever od náměstí Džumajata přechází v ul. Targovska, směřující k Městské zahradě, řece Marici a ul. Pobeda ve čtvrti Karšijaka.
 - *Ulice Targovska* (nyní ul. Rajko Daskalova) a její pokračování - ul. Karlovska byly původně široké 5-8 m, podle Schnitterova plánu měly mít šířku 16 m (nepodařilo se mu to prosadit).
 - Dvě nábřežní třídy podle upravené řeky se šířkou 24 m - *levá* (dnes tř. Marici) a *pravá* (dnes nerealizovaná), s možností dodatečného rozšíření až do 30 m.
 - *ul. Marie Luisy*
 - *ul. Ljubena Karavelova* (nyní ul. 6. září)
 - *ul. Sv. Jiří*
 - *tř. Vasila Aprilova*
 - *ul. Pobeda*

- *ul. Brezovska*
 - *ul. Pazardžiška* (nyní tř. Balgarija - Bulharsko) a mnoho dalších.
 - Podle Schnitterova plánu byly projektovány také:
 - *náměstí před nádražím* (odkud vychází svérázný trojzubec ulic)
 - *nám. Džumajata* (nyní nám. Rimski stadion)
 - *nám. Sv. Petky*
 - *nám. Saedinenie* (Sjednocení)
 - *nám. Cara Simeona* (nyní Centrální nám.)
 - *nám. Preslavu* (nyní nese jiný název)
 - *nám. Kočo Čestimenskeho* a další.
- 3. Parky a zahrady** - v dnešní době, kdy jsou požadavky na kvalitní městské prostředí a ovzduší životně důležité, lze ocenit Schnitterův zelený systém města, třebaže nebyl úplně realizován. V Schnitterově plánu byly zahrnuty:
- *zahrada Cara Simeona*, vytvořená pro potřeby první bulharské zemědělsko-průmyslové výstavy (založena roku 1891)
 - *Městská zahrada* (založena roku 1878), naproti nám. Saedinenie (Sjednocení)
 - *Knížecí zahrada* (založena roku 1880), nyní nám. Saedinenie (Sjednocení)
 - *Sachat tepe*
 - *Bunardžika* a další.
- 4. Řeka Marica** - Schnitter věnoval velkou pozornost také řece jako důležitému městotvornému faktoru. Řeka v té době dosahovala šířky 60-300 m, podle plánu byla šířka upravena na 160 m podél celého města (je zajímavé, že koryto řeky zůstalo v původní podobě s ostrovy a meandry).

Schnitterův plán Plovdivu byl prvním komplexním městským plánem v Bulharsku vůbec (pro zajímavost: územní plán Sofie, vypracovaný rakouským inženýrem Johanem Petelem, byl schválen až v roce 1911). Schnitterovu prozítkovost a přesnou prognózu lze ocenit i po více než sto letech. Pobyt ve Vídni, která se v té době měnila v moderní evropské velkoměsto doslova před jeho očima, a později v Moskvě, která se také vyvíjela jako významné centrum, měl patrně vliv na Schnitterovy vize. Je však důležité, že Schnitter ctil přírodní a historické danosti města. Přítomnost pahorků (tepet), řeky a orientální struktury, které Schnitter bezpodmínečně zachoval, byly propojeny abstraktní a pravidelnou strukturou. Schnitter tak území bezbolestně zorganizoval a zachoval logiku skeletu historických tras, prostorů a komunikací. Dochována byla trasa historické komunikace, stejně tak i trasy šikmých ulic k Asenovgradu a Stacionna (ul. Stacionna se stala součástí dalšího kompozičního prvku trojzubce). Čtveřice ohraničujících tříd umožňovala další rozvoj vnitřního města a naopak 14 plánovaných předměstí, organicky napojených na město umožňovalo jeho budoucí rozvoj. Podrobný průzkum katastrálního snímku a regulačního Schnitterova plánu ukazuje, že ve starých částech města architekt sledoval obrysy ulic. Správně zachytil tendence rozvoje směrem k nádraží, kde aplikoval geometrickou uliční síť ve směru jihozápad a jihovýchod. V místech, kde byly nezastavěné terény, se regulace řídila podle světových stran (princip římského města) a ulice jsou tak rovnoběžné se čtyřmi třídami (Petkova, 1990; Želeva-Martins, Farkov, 2009; Brankov, 2014 ad.).

V důsledku některých hrubých zásahů do plánu v pozdějších letech byly způsobeny nenapravitelné škody, jejichž negativa dnes s odstupem času lze pouze konstatovat. Mnoho Schnitterových záměrů bylo zastaveno už na začátku městským úřadem, zejména rozměry ulic a náměstí. Podle Schnitterových představ náměstí Džumajata mělo být mnohem větší, mělo se stát jakýmsi srdcem města, kde se potkávalo 9 ulic (některé z nich jsou dnes velmi

frekventované a často ucpané). Schnitter ve svém plánu počítal také se širokými ulicemi a bulváry (na hlavních tepnách si představoval šířku až 50 m!). Když byl plán hotov, vyvolal, jak již bylo řečeno, odpor a kritiku vedení města. Po velikých diskuzích byla šířka některých ulic pozměněna (žádná z nich dnes nemá šířku 50 m). Údajně architekt věděl, že se pod hlavní ulicí (Alexandra I.) nachází zbytky římského stadionu, a původně navrhoval, aby ulice byla široká 54 m. Městský úřad nakonec rozhodl, že ulice bude mít šířku 16 m, i když zpočátku naléhal, aby ulice měla pouhých 12 m, což bohatě postačovalo pro míjení 2 kočárů. Po dlouhých diskuzích tak Schnitter vybojoval další 4 m (Petkova, 1990; Kalinkova, 2009 ad.).

obr. 8 - Hlavní komunikace Schnitterova plánu (Zdroj: Želeva-Martins et Farkov, 2009; upraveno autorem (doplnění některých ulic, české popisky))

Schnitterův plán byl v roce 1901 vytištěn ve státním kartografickém institutu a roku 1906 v litografii I. Prezeho v Sofii (obr. 6), obojí v měřítku 1:5000. Novější plán byl v barevném provedení (pět různých barev označovalo městské části, vodní a zelené plochy, ulice a veřejné budovy) a s uvedením názvů velkých ulic. Pro nalezení jednotlivých objektů sloužilo přiložené vysvětlení. Plán byl rozdělen na čtverce po 10 cm, s označením svislých sloupců arabskými číslicemi a vodorovných bulharskými písmeny. Po Schnitterově smrti se o jeho původní plán nepečovalo, takže byl značně poškozen. V roce 1926 byl rozřezán na čtverce se stranou 1 m a vzniklých 42 samostatných kartonů je dnes uschováno ve speciální skříni v městském archivu (Petkova, 1990; Želeva-Martins, 2009 ad.).

Schnitterův plán Plovdivu byl koncepčně velmi silný a až do poloviny 20. století sloužil rozvoji města bez nutnosti změn. Velká část Plovdivu tak vznikla na základě Schnitterova plánu. Plovdiv se tak jako jedno z prvních měst v Bulharsku řídil komplexním plánem, zachovávajícím historické dědictví a zároveň aplikujícím evropská a americká paradigmatu plánování. Potřeba nového plánu se objevila ve 20. letech, kdy se uvažovalo o výstavbě nových budov pro soudní dvůr, radnici, divadlo, veletrh a zároveň se město rychlým tempem rozvíjelo do okolí. Další rozvoj města pokračoval od 40. let 20. století podle plánu německého profesora *Hermana Jansena* (1944), plánu bulharského architekta *B. Markova* (1951) a dalších (Petkova, 1990; Želeva-Martins, Farkov, 2009).

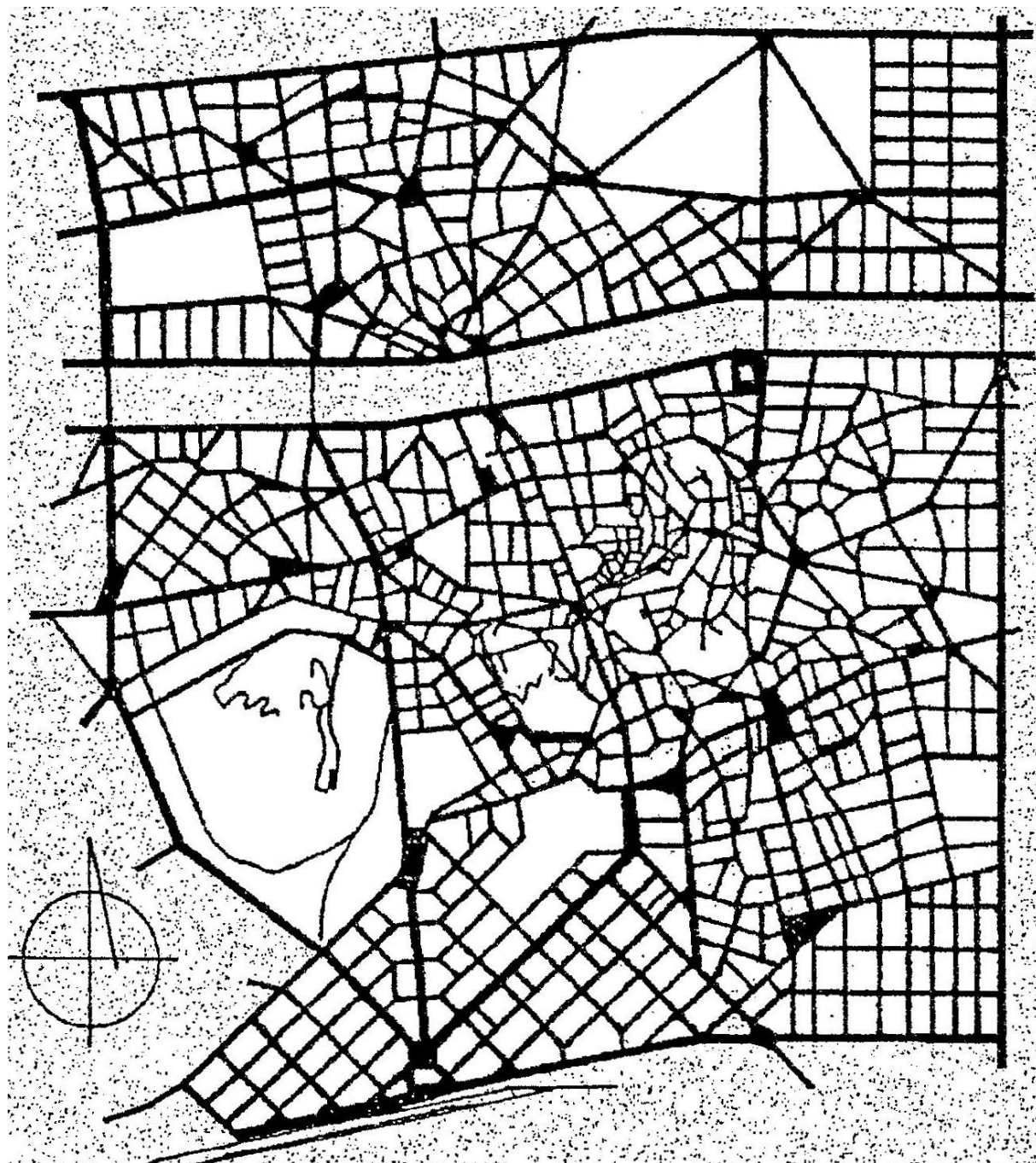
Vyhodnocení historických podkladů ve vztahu k dnešku a k realizované zástavbě se jeví jako samostatný úkol zkoumání. Ačkoliv cílem textu toto hodnocení nebylo, zastavme se u některých hlavních rysů na základě výše uvedených faktů. Schnitterův plán plně akceptoval a dál rozvíjel historické trasy, komunikace, prostory a přírodní danosti. Počítal s nimi bezpodmínečně a zahrnul je do nového kontextu rozvoje města. Zajistil tak značnou kontinuitu jeho rozvoje, sahající hluboko do starověku. Dalším znakem je, že Schnitter podchytil soudobé tendence rozvoje města po osvobození, kterými podmínil plán, takže formující se městské části se mohly plně rozvíjet dál (oblast kolem nádraží). V nových částech města Schnitter uplatnil městskou strukturu blízkou struktuře již existující, i když ve stroze geometrickém duchu. To vše vedlo k tomu, že až na některé lokální změny (zmenšení ulic a náměstí, zrušení ploch zeleně) byl plán plně realizován. Významným zásahem do rozvoje města a Schnitterova plánu bylo zavedení další nové třídy ve směru sever - jih (dnes třída Cara Borise III Obedinitele), což bylo patrně vyvoláno prudkým rozvojem dopravy. Třída však na rozdíl od Schnitterova přístupu nerespektuje terén: pro realizaci třídy byl postaven tunel uprostřed města přímo pod pohorkem, kde se nachází historická část (archiv autora). I když je tato komunikace v plánu nepatrně naznačena plánovanými ulicemi, Schnitter plně respektoval danosti a strukturu stávajícího města.

6 Závěr

Český přínos pro rozvoj architektury a stavitelství v Bulharsku je nepopíratelný. Čeští inženýři a architekti se významným způsobem zasloužili o rozvoj měst po osvobození země a podíleli se na prvních plánovacích akcích, které byly i prvním krokem k modernímu plánování měst. Bulharská města se tak postupně začala proměňovat od neorganizovanosti a nahodilosti k městům s promyšlenou strukturou a evropskými parametry. Podobně jako mnoho dalších jeho krajanů se významným způsobem o rozvoj Bulharska zasloužil **Josef Schnitter** a dodnes patří k nejznámějším Čechům působícím v Bulharsku. Tento architekt a inženýr přijel do Bulharska jako vojenský inženýr a bojoval za její osvobození. Během války se ocitl v Plovdivu, kde zůstal i po válce. Tomuto městu pak věnoval celých 36 let svého života. Pro dobro města nakonec i zaplatil vlastním životem. Stal se prvním městským architektem a v letech 1878-1914 postavil jedny z nejreprezentativnějších budov, které jsou dodnes součástí architektonické siluety města. Navrhl první regulační plán, který předurčil další vývoj i formování Plovdivu v moderní evropské město. Schnitter zůstává také symbolem

obětavé, poctivé a kvalitní práce, kterou vykonával pro svou druhou vlast - Bulharsko. Hmotné výsledky jeho práce přežily dokonce jedno z největších zemětřesení, které město postihlo (1928).

Josef Schnitter byl vyhlášen čestným občanem Plovdivu a v centru města byl umístěn jeho pomník podle návrhu známého bulharského sochaře *Cyjatko Siromaškého* (2012). Sochařská kompozice byla realizována pouhých 10 m od ulice nesoucí jméno Josefa Schnittera - v ní se nacházel poslední Schnitterův byt.

obr. 9 - Schnitterův regulační plán - uliční síť (Zdroj: Dojčinov et al., 2002)

Děkuji pravnučce architekta doc. Mariji Schnitterové z Plovdivu za některá biografická upřesnění a za laskavé poskytnutí některých obrázků.

Literatura

- Architektky: Jozef Šniter e s šťastliva sadba (2014). In: *Pod tepeto* [online]. Pod tepeto [vid. 10. 10. 2015]. Dostupné z: <http://podtepeto.com/besedka-za-grada/arhitekti-jozef-shniter-e-s-shastliva-sadba/>
- AVRAMOV, Ivan (1957). Planiraneto na naselenite mesta v Balgarija ot Osvoboždenieto do 9 septemvri 1944 god.: Istroričesko-gradoustrojstven očerk. In: *Izvestija na instituta po gradoustrojstvo i architektura*. Kniga deseta i edinadeseta, Materiali ot istorijata na balgarskata architektura. Sofija: Izdatelstvo na Balgarskata akademija na naukite. s. 389-456
- BRANKOV, Nikolay (2014). Josef Schnitter - tvůrce moderního Plovdivu. In: *EARCH* [online]. Earch [vid. 26. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.earch.cz/cs/revue/josef-schnitter-tvurce-moderniho-plovdivu>
- DOJČINOV, Grigor, GANČEV, Christo et STOJANOVA, Ivanna (2002). *Balgarija - 1900: Evropejski vlijanija v balgarskoto gradoustrojstvo, architektura, parkove i gradini 1878-1918*. Sofija: Architekturno izdatelstvo Arch & Art. 266 s. ISBN 954-8931-24-9.
- DOYTCHINOV, Grigor et GANTCHEV, Christo (2001). *Österreichische Architekten in Bulgarien: 1878-1918*. Wien: Böhlau Verlag. 228 S. ISBN 3-205-99343-8.
- Gradoustrojstvena evoljucija na grad Plovdiv (ot vaznikvaneto na selišteto do sredata na XX vek) In: ŽELEVA-MARTINS, Dobrina et FARKOV, Julij (2009). *Istorija na balgarskoto gradoustrojstvo prez 19-20 vek*. Parva čast, Diachronni analizi. Sofija: Izdatelstvo „Valentin Trajanov“. s. 57-85. ISBN 978-954-9928-41-9.
- JOVKOV, Ivan (1983). *Koburgat*. 3 izd. Sofija: „Partizdat“. 478 s.
- KALINKOVA, Penka (2009). Nasledstvoto na Josif Šniter. In: *Balgari: Spisanie za balgarite v Čechija*. god. VII, br. 6, s. 24-26.
- Kragla masa „Plovdiv-Šniterov grad“ bistri problemite s arhitekturnata pamet (2014). In: *Pod tepeto* [online]. Pod tepeto [vid. 10. 10. 2015]. Dostupné z: <http://podtepeto.com/GRADAT/krгла-masa-plovdiv-shniterov-grad-bistri-problemite-s-arhitekturnata-pamet/>
- Markirane na nasledstvoto na Šniter poiskacha arhitekti i obštstvenici (2014). In: *Pod tepeto* [online]. Pod tepeto [vid. 10. 10. 2015]. Dostupné z: <http://podtepeto.com/GRADAT/krгла-masa-plovdiv-shniterov-grad-bistri-problemite-s-arhitekturnata-pamet/>
- MINČEV, Emil. *Češi v Plovdivu* (2013). Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, Ústav historických věd. Dostupná též z: https://dspace.upce.cz/bitstream/10195/49406/3/MincevE_CesivPlovdivu_MK_2013.pdf [vid. 21. 10. 2013].
- PETKOVA, Teodora (1990). Neocenimoto delo na Josif Šniter. In: *Architektura*. god. XXXVII, br. 1, s. 51-53. ISSN 0324-1254.
- Selištata v Balgarija prez epochata na Vazraždaneto i ot Osvoboždenieto do 9 septemvri 1944 g. In: TONEV, Ljuben (1987). *Po patja na balgarskoto gradoustrojstvo: Sbornik ot izbrani naučni trudove*. Sofija: Izdatelstvo na Balgarskata akademija na naukite. s. 345-370.
- SCHNITTER, Maria (2011). Krátký životopis Josefa Schnittera. In: *Studentské zamyšlení: Češi a Slováci* [tematické číslo]: *Interní časopis studentského historického klubu FF Univerzity Pardubice*. č. 2, s. 15-18.
- STERN, Marcella (2004). Der Beitrag der österreichisch-ungarischen Monarchie zur Stadtentwicklung in Bulgarien von 1878 bis nach dem Ersten Weltkrieg. In: *Bulgarian Historical Revue = Revue bulgare d'Historie*. Vol. 32, Issue 1-2, pp. 149-160. ISSN 0204-8906.

Šumné stopy. Bulharsko - Josef Václav Schnitter (2012) [epizoda dok. seriálu]. Režie a scénář Radovan LIPUS. Scénář a průvodce pořadem David VÁVRA. Česká televize. ČT2, 3. 4. 2013. Dostupné též online ve videoarchivu ČT [vid. 9. 1. 2014]: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10262550261-sumne-stopy/212522162350003-bulharsko-josef-vaclav-schnitter/video/>

Znaete li če? Josif Šniter v Plovdiv (2012) [epizoda dok. seriálu]. BNT, 2012. Dostupné online z: <http://vbox7.com/play:173bb5fef5?p=group&id=f5354fdbfc58&order=name> [vid. 10. 10. 2015].

ŽELEVA-MARTINS, Dobrina (2009). Čechi - stroiteli na nova sledosvoboženska Balgarija. In: *Čechi v Balgarija. Roljata na češkoto prisastvie v Balgarskoto nacionalno vazražđane. 19-20 maj 2009 god., Sofija*. Sofija: Izdatelstvo „Valentin Trajanov“. s. 117-136. ISBN 978-954-9928-45-7.

Archiv autora.

Tento článek byl podpořen grantem Studentské grantové soutěže Českého vysokého učení technického v Praze č. SGS15/135/OHK1/2T/11.

Informace o autorovi

Ing. arch. Nikolay Brankov

ČVUT v Praze - Fakulta stavební

nikolay.brankov@fsv.cvut.cz